

کورته هه لسه نگانديکي نه و کارانه ي له مه پداني ليکولينه وه ي » جيناوي که سيي لکاو « دا کراون

حاضره چه لازم بن چه متعدي ، وهکو (نووست ، دانېشت ، بنوو ، بخوښه ، مه نوو ، مه نووسه « ل 28 – 29) .

ماموستا سه عيد کابان به دوا نه مه دا ، نه وه راده گه يه ني ، که نه و جيناوه لکاوانه به جيناوي که سي ناوده برين و له رووي به کارهينانپانه وه له گه ل کرداري تپه پرو تپه پري رابوردوو جيايان ده کاته وه ده تي : « ماضي متعدي نه مانه ن : (م) بو مفرد متکلم ، (ت) بو مخاطب مفرد ، (ي) بو غائب مفرد ، (مان) بو جمع متکلم ، (تان) بو جمع مخاطب ، (يان) بو جمع غائب ، وهکو (خويندم ، خوښدت ، خوښدي ، خوښدمان ، خوښدتان ، خوښديان) . ضميران شخصيه ي ماضي لازم نه مانه ن : (م) بو مفرد متکلم (يت) بو مخاطب مفرد ، بو مفرد غائب له فعله که دا ده شاريته وه ، (ين) بو جمع متکلم ، (ن) بو جمع مخاطب و غائبه به قه رينه جوي ده کرينه وه ، وهکو (نووستم ، نووستيت ، نووست ، نووستين ، نووستن ، نووستن) : (ل 29) .

له باره ي نه و جيناوه لکاوانه شه وه که ده چنه سر کرداري رانه بوردووي تپه پري تپه پرو نووسيويه : « ضميران

له به شيک له و کتيب و ناميلکه و وتارانده دا که له باره ي زماني کوردييه وه نووسراون ، چاومان به باسي (جيناوي که سي لکاو) ده که وي ... له نيو زمانه واناني کوردا به ر له هر که س ماموستا سه عيد صدقي کابان له کتبيي « مختصر صرف و نحوي کوردي » دا¹ به ناوي « ضمير متصل » هوه له و کيشه يه دواوه (بروانه : ل 28 – 31) . له سه ره تادا جيناوه لکاوه کاني به سه ردوو جوړي « 1 – متصل ناشکرا : 2 – متصل شراوه » دا دابه ش کردووه وه له باره يانه وه ده تي : « ناشکرا – ضميریکه له لفظا شکليکي بيي وه کو ضميراني که له م مثالانه دا به فيعلان و اسمانه وه نووساون (خويندم ده رسم ، خوښدت ده رست ، خوښدي ده رسي ، خوښدمان ده رسمان ، خوښدتان ده رستان ، خوښديان ده رسيان) . له م مثالانه دا (م ، ت ، ي ، مان ، تان ، يان) قيسميکن له ضمائري متصله هه م به فيعله وه ، هه م به اسمه وه نووساون . (يت ، ين ، الف ، ن) قيسميکي ترن هه ر به فيعله وه ده نووسين . وهکو (ده خوښت ، ده خوښ ، ده خوا ده خون ، بخون) .

ضمير شراوه – ضميریکه له لفظا شکليکي نه بي . نه م ضميره مخصوص مفرد غائب ماضي لازم و مفرد امر و نه هي

شخصیه ی حال و استقبال چه لازم چه متعدی نه مانه ن : (م) بو مفرد متکلم، (یت) بو مفرد مخاطب . نه م (ت) یه ده نووسری اما ناخویرینه وه . (ی) بو مفرد غائب . له بعضی فیعلا (الف) وه کو (ده خوا ، ده پروا) (ین) بو جمع متکلم ، (ن) بو جمع مخاطب و غائب به قهرینه جوی ده کرینه وه . مثال بو استقبال ، وه کو (ده خوینم ، ده نووم ، ده خوینیت ، ده نوویت ، ده خوینتی ، ده نوی ، ده خوینین ، ده نووین ، ده خوینن ، ده نوون) مثال بو حال ، وه کو (وا ده خوینم ، وا ده نووم ، وا ده خوینیت و ده نوویت الخ) : (ل 29-30) .

له کوتاییشدا باسی نه وه ی کردووه که جیناوه لکاوه کان ده بن به کارا به به رکار به موزاف ئیله یه ی (ل 30-31) .

نه گه رچی ماموستا سه عید صدقی به ر له هه موان باسی جیناوی که سبی لکاوی کردووه نه گه رچی ریزمانی عه ره بی تاکه سه رچاوه ی بووه ... به لام ده بی نه و راستی به بخه ی نه پیش چاو ، که نه م لیدوانه ی له گه لی پرووه وه له زوربه ی نه و باسانه ی له م سالانه ی دواپی له باره ی جیناوی که سبی لکاوه وه نووسراون زانستیانه تر و راستتر و قولتره ...

یه کی له پرووی هه ره دیارو باشی نه م لیدوانه ی خاوه نی کتیبی «مختصر صرف و نحوی کوردی» ، نه وه یه جیناوه کانی که سی دووه م و سینه می تاکی دهسته ی دووه م که تا نه مپرو هه ر زمانه وانیک به شیوه یه ک ناوی ده باو له دیاری کردنیاندا هه له ی زوری تیدا ده کری ، نه م راستتر بویان چوووه .

هه روه ها شایانی باسه ، ماموستا سه عید صدقی دهسته ی دووه می وه ک جیناوه ته ماشا کردووه ، نه ک وه ک کوتایی کردار .

ماموستا توفیق وه هبی له کتیبی «دهستووری زمانی کوردی» دا¹ له ژیر سه رباسی «بو ناوی که سبی پیوه نووساو» دا (ل 85-102) ، نه گه رچی به دوورو دریزی دواوه ، به لام باسه که ی زوربه ی زوری ده رباره ی نه رکه کانی جیناوی لکاوه ، که سه ر به سینتاکسه و مه به سستی لیکولینه وه ی نیمه ش له پرووی مورفولوژییه وه یه ... نه وه ی لیره دا ده مه وی په نجه ی بو رابکیشم ، نه وه یه :

1- ماموستا وه هبی به پنی نه رکه جیناوه لکاوه کانی دیاری کردووه به گویره ی نه و چوار نه رکه ی لیان دواوه ، چوار

خشته ی داناوه .. نه مه ش بووه به هوی په یدابوونی فورمی هه مه چه شن و دوورخسته وه ی جیناوه کان له نه سلیمان .
2- نووسه ر چه فده لاپه ره ی سه راره ت جیناوی که سبی لکاوه نووسیه وه ته نیا نیو لاپه ره ی سه راره تای پیوه ندی به لیکولینه وه که ی نیمه وه هه یه ... به لام وه ک خوی په نجه ی بو راکیشاوه ، له باسی گه ردانی کرداردا له پرووی مورفولوژییه وه لیی ده دوی ... ده رباره ی نه و نیو لاپه ره یه چه ند تیبنی یه ک هه یه :

(ا) جیناوه لکاوه کان به پنی به کارهینانیان جیا نه کراونه ته وه ، به لکو به گویره ی هاتنیان به دواپی ده نگی بزوین و کونسونانندا ریزکراون .

(ب) له دیاری کردنی جیناوه لکاوه کانی که سی دووه م و سینه م تاکدا که م و کورتی زوره .

ماموستا نووری عه لی نه مین له و کتیبه یدا ، که به ناوی «ریزمانی کوردی» یه وه بلاوی کردوته وه² له ژیر سه رناوی «پاناوی که سبی لکاوه» (ل 90-95) دا له و کیشه یه دواوه به سه ر دوو جوردا دابه شی کردوون . بو جوری یه که م «م ، ت ، ی ، مان ، تان ، یان» ی دیاری کردووه و ده لی چوار نه رکه : «1 - نه بیته بکه ری هه رچی فرمانی رابوردوی تیه پ هه یه ؛ 2 - نه بیته ته واوکه ری سه ربه خوی فرمانی به هیز ؛ 3 - نه بیته ته واوکه ری یاریده دراوی فرمانی به هیز ؛ 4 - نه بیته ته واوکه ری ناو (موزافو ئیله یه ی) «ده بیننی و نمونه و به لگی بو هیناونه ته وه (ل 91-92) ... دوا به دواپی نه وه ش باسی جوری دووه می کردووه و «م» : «ی (یت) ، ه» ؛ «ی (یت) ، ت (ات) ، Ø» ؛ «ین» ؛ «ن» ؛ «ن» ی بو ده ست نیشان کردووه و ئنجا باسی ده وره کانیانی له رسته دا کردووه و له وه دواوه له گه ل کام جور کرداردا به کاردین و له گه ل کام به کار نایه ن (ل 92-95) .

نه م نووسینه ی ماموستا نووری عه لی نه مین تا راده یه ک سه رکه و تووه و که رهسته یه کی خراپ نییه .. که م و کورتی سه ره کیشی نه وه یه ، فورمی هه ندی جیناوی باش دیاری نه کردووه ..

له باسی جیناوی که سبی لکاوی کتیبی «آوا نو ده ستورا زمانی کوردی» ی جگه رخوین دا³ هه له و نالوزی و تیکه ل کردنیکی نه شماره زایانه کراوه (بپروانه : ل 81-82) . نووسه ر

نهك هه ر وا دادهنی كه « م - نیشانا دهنگیژه . ئی - نیشانا تهكئی پهندی و نه پهندی یه . ن - نیشانا هه موو كومایه » (ل 81) ، بهلكو بهلگه و نموونه كانیشی زور لاواز و نازانستین .

لینكولینه وهی هه ره قوول و زانستی و دیار كه له باره ی جیناوی كه سبی لكاوه وه نووسراوه ، نه و لاپه رانه ن ، كه ماموستا مه سعوود محمه د له وتاری « سوورپیکي خامه به دهوری راناودا » دا^{۱۱۱} نه و باسه ی تی یاندا كردووه (ب پروانه : 84-129) .

نووسه ری نه م وتاره له باسی « جیناوی لكاو » دا له سی كیشهی سه ره کی دواوه :

1- له رووی زاراوه وه .

به رای واقعی و نموونه ی له بار نه وه ی نیس بات كردووه ، كه چ زاراوه ی (راناو ، جیناو) و چ زاراوه ی (لكاو) ئیجگار نابه جین ... نه گه رچی له جینی (لكاو) وشه ی (چالاک) ی پیشنیار كردووه ، به لام ناچار بووه هه ر (لكاو) به کاربینی (ل 66-75) .

2- ساغ كردنه وه ی فورمی كه سی دووه می جیناوی لكاوی دهسته ی دووهم .

زور به ی نووسه رانی ریزمانی كوردی به هه له (یت) یان (ه) یان بو حاله تی كه سی دووه می تاکی دهسته ی دووهم داناوه .. نه و تاكه تاكه یه ش كه راستن و (ی) یان دهست نیشان كردووه هیچ بهلگه یه کیان نه هیناوه ته وه ... هه رچی ماموستا مه سعوود محمه ده له ساغ كردنه وه ی نه م كیشه یه دا لینكولینه وه یه کی میژوویی و زمانه وانیی نه وتوی كردووه گومان نه مینیی ، كه فورمی راستی نه و دوخه (ی) یه (ب پروانه : 89-99) .

3- باسی جیناوه كانی كه سی سینییه می تاکی دهسته ی دووهم .

1) نه وه ی چه ندین ساله نووسه رانی ریزمانی كوردی بزویی (ه) ی کوتایی رسته ی « دارا مه رده » یان به كرداری « بوون » (فعل الكینونة - Verb to be) داناوه ، نه م ئیسپاتی كردووه ، كه نه و بزویی جینی جیناوی لكاوی گرتوته وه و بوته جیناو (ل 110-129) .

ب) ماموستا مه سعوود محمه د راست بو نه وه چووه ، له حاله تی كه سی سینییه دا هه ندی جار جیناوی لكاو پهیدا نابیی و

هه روه ها باش نه وه ی لینكاوه ته وه ، كه (ت) ی دوا ی (ی) و (ات) ی وشه كانی وهك (دهچیت ، ده نووسیت ... ده پروات ، ده خوات ...) زیاده ی گهردانی كرداره ..

نه گه رچی هه ندی سه رنج و تییینیم ده رپاره ی وتاری ناوبراوی ماموستا مه سعوود محمه د هه یه ، به لام پهنگه زیده رویی نه بی ، نه گه ر بلیم له باسی جیناوی لكاودا ، نه وه ی ماموستا مه سعوود گه یشتوو یه تی لینكولینه وه یه کی بی هاوتایه ... به لام سه یروسه مه ره نه وه یه د . ئیبراهیم عه زیز ئیبراهیم له باره ی نه م وتاره وه ده لی : « ماموستای به ریز (مه سعوود محمه د - نه وره حمان) هیچ نه نجامیکی وه ده ست نه هیناوه »^{۱۱۲} .

ماموستا مه سعوود محمه د هه روه ها له كتییی « چه ند چه شارگه ییگی ریزمانی كوردی » (ل 6-7-9-17-85-91 دا^{۱۱۳}) و له وتاری « له ئاوینه ی نه م گوتاره دا تیشکی چه ند چرایهك » (ل 23-25) دا^{۱۱۴} و له « به سه رداچوونه وه » ی وتاری « له باره ی هیندی له نهینیه كانی ریزمانی كوردی » ی ماموستا چه سه نی قزلجی (ل 146-149 دا^{۱۱۵}) گه لی زانیاری له باره ی جیناوه لكاوه كانی زمانی كوردییه وه خستوته پیش چاو .

ماموستا چه سه نی قزلجی له لاپه ره (124-127) ی وتاری « له باره ی هیندی له نهینیه كانی ریزمانی كوردی » دا^{۱۱۶} باسی (ت) ی کوتایی هیندی كرداری كردووه و له وه دا له گه ل ماموستا مه سعوود محمه د دا گونجاوه ، كه وتویییه نه و (ت) انه ی کوتایی كرداری كه سی دووهم و سینییه می تاك ، وهك : (دهخویت ، دهكه یت - ده بات ، دهچیت ..) جیناوانین و وشه ی كوئی ده ری و ئاویستای هیناوه ته وه كه له وایندا وهك له په هله ویدا نه و (ت) انه به کارهاتوون ..

لیژنه ی زمان و زانسته كانی كۆری زانیاری كورد كه له و كیشه یه دواوه^{۱۱۷} رایه کی یه كگرتوو له نیوان نه ندامه كانیدا نه بووه و بویه هه ر یه كه به پنی تیگه یشتن و بوچوونی خوی بیروپای تو مار كردووه :

له سه ره تادا ده مرآستی لیژنه - ماموستا مه سعوود محمه د نه وه ی راگه یاندووه ، كه نه و بیروپای خوی له باره ی تیگرای جیناوه كانه وه له وتاری « سوورپیکي خامه به دهوری راناودا » دا بلاو كردوته وه و پیوست نییه لییره دا دووباره ی بكاته وه (ل 40) .

به دوا نه مه دا ماموستا نووری عه لی نه مین له جیناوه لکاوه کانی کولپوه ته وه (ل 40-43) .. نه گه رچی زانیاری باشی تومار کردووه ، به لام هه ندی تیپینیم له باره ی چه ند راو بوچوونیه کی په وه هه یه :

نه م نه دنامه ی لیژنه له سه ره تادا وای دهر برپوه له و برپوایه دایه که (ت) ی کوتایی کرداری کاتی نیستای که سی سینه می تاکی تیپه پرو تینه په ر ، جیناوی لکاووه وشه کانی (ده چیت ، ده خوات) یشی کردووه ته نمونه .. (ل 40) . به لای منه وه ، نه ک هه ر نه و (ت) ه ، به لکو (ی / آ) ش جیناوی نینو زیاده ی گه ردانین ...

له وخشته په دا که بو ده سته ی دووه می جیناوه لکاوه کانی ساز کردووه ، وای نیشان داوه ، که له حاله تی که سی سینه مدا جیناوی نییه (ل 41) ، که چی وه ک باسما ن کرد ، له سه ره تادا نه وه ی وتووه ، که « (ت) له کوتایی کاری (مضارع) ی تیپه پرو تینه په ر بو که سی سینه می تاک راناوی لکاووه .. » (ل 40) .. دواتریش ده لی : « له (مضارع) ی تیپه پرو تینه په ری (معلوم) دا راناوی که سی سینه می تاک له شیوه ی (ی ، یت) دا دهر ده که ویت ، وه ک : ده چی ، ده چیت » (ل 41) .. به م چه شنه ، نه مه له گه ل مه به سته ی خشته که دا یه ک ناگر نه وه .

سه رنج پاکیش نه وه یه ، ماموستا نووری عه لی نه مین بزوینی (ه) ی رسته ی وه ک : (دارا مه رده) به جیناوی لکاووی که سی سینه م دانانی²⁸ ، که چی بزوینی (ه) ی کرداری فه رمان بو که سی دووه می تاکی به جیناوه له قه له م داوه .

ماموستا صادق به هانه دین له سه ره تادا وای داناوه ، له دیالیکتی کرمانجی ژور وودا (م) بو که سی یه که می تاک : (ی) بو که سی دووه می تاک : (ه) بو که سی سینه می تاک ، (ن) بو که سی یه که م و دووه م و سینه می کو نیشانه یان پاشگر ن و وا راده که یه نی که له گه ل ره گی کرداری تینه په پرو تیپه ری رابوردووو رانه بوردوو به کار دین ... ویزای تیکه ل و پیکه لی ، که م و کورتیی گه وره ی نه م لیدوانه ، به تاییه تی له وه دایه ، که نووسه ره که ی هیچ حیسابی بو حاله تی دهر که وتن و دهر نه که وتنی به رکار نه کردووه .

نه گه رچی باشه ، ماموستا صادق نه وه ی خستوته پیش چاو ، که له ناوچه ی بادینان له که سی په که می کودا کوتایی (ین) له جیی (ن) ده بینری و له که سی سینه می تاکدا (یت)

له بریتی (ه) به کاردی ، به لام نابی نه وه له بیر بگری که چ (یت) و چ (ه) زیاده ی گه ردانین ..

تنجا د . نه سرین فه خری که وتوته باسی جیناوی لکاووه له که سی سینه م و دووه می تاک دواوه (ل 49-50) . به داخه وه ، رام له گه ل تیکرای نووسینه که یدا ناگونجی :

نه م نووسه ره وای داناوه که « (یت) راناوه بو که سی سینه می تاک له کاتی نیستاو داهاتوودا نه ک (ی) به ته نیا .. » (ل 49) . بو نیسپات کردنی نه م رایه شی پینچ به لگی نه وتوی هیناوه ته وه ، که له رووی زانستی په وه یه که له یه ک کزترن . به وینه له به لگی دوهمدا ده لی : « 2 - له گه ل ره گی کاری چاوگ نه لقیه کاندای که هه میسه کوتایی یان به (ی) دیت ، نه گه ر (ت) مان قرتاند بلین چی ؟ که هه میسه کوتایی یان به (ی) ی ره که که یه یان راناوه که ؟ نه گه ر بلین هی ره که که یه نه ی کوا راناوی یان به پیچه وانه وه » .. « وا بزائم نه گه ر یه کسه ر بلین راناوه خویمان له وه موو نالوزی و لیکدانه وه و پروون کردنه وه یه رزگار ده که ین » (ل 49-50) .

نیمه که له زمان ده کولینه وه ، ده چینه بنج و بناوانی و هه ول دهر دین یاساو ده ستوره جور به جور ه کانی بدوزینه وه و وه ک هه ن با ناله بارو پر کیشه و زحمه تیش بن - به و چه شنه بیانخه یه پیش چاو ... تویزه ر مافی نه وه ی نییه بو خاتری ئاسان کردن شتیک به شتیکی تر له قه له م بدا . چون ده گری حاله تیکی گه ردانی کردار به جیناودانری هه ر بو نه وه ی خویمان له نالوزی و لیکدانه وه و پروون کردنه وه رزگار بکه ین ! ... نه مه له هیچ زانست و مه یدانیکدا ، به تاییه تی له مه سه له ی زمانه وانی و تیکدانی واقعی زمانیکدا به هیچ چه شنیک جینی نابیته وه .

د . نه سرین له باره ی جیناوی لکاووی که سی دووه می تاکیشه وه نووسیویه : « هه مان شتیش ده لین دهر باره ی راناوی لکاووی که سی دووه می تاک » ... به راستی د . نه سرین ده بوو هیچ نه بی که می سوود له وه موو به لگی میژووی و واقعی یانه ی ماموستا مه سهوود محمه د وه رگری ...

له کوتاییدا ماموستا هه ژار رای خوی له باره ی جیناوه لکاووه کانه وه دهر برپوه (ل 57-58) . هه رچه نده نه م نه چووه ته ناو کیشه نالوزه کانی نه و باسه وه و به کورتی له چه ند لایه نیکي دواوه ، به لام نه و زانیارییه ی خستوویه تی په پیش چاو له گه ل

هه لکه وتی زمانی کوردیدا ده گونجی ..

ماموستا نه حمه د حه سه ن نه حمه د له کتیبی « ریزمانی کوردی » دا¹³¹ به شیوه یه کی زور ساکار باسی جیناوه لکاوه کانی کردووه (ل 159 - 167) . هه رچه نده دوو دهسته جیناوه لکاوه کانی جیا کردووه ته وه ، به لام له دیاری کردنی دهسته ی دووه مدا هه له و که م و کورتی زور ده بیبری .

له لاپه ره (55 - 63) ی کتیبی پۆلی یه که می ناوه ندیدا¹³² به ناوی « راناوی که سبی لکاو » هوه که می زانیاری به شیوازی فیرکردن خراوته پیش چاو . پرووی باشی نه م کاره نه وه یه ، که دوو دهسته جیناوی لکاو دیاری کراوه .. نه که رچی که لی هه له ی تیدا یه ، به لام سیانیان زور دیارن :

1- له دهسته ی دووه مدا بو که سی دووه می تاک (یت) به جیناو دانراوه و بو که سی سینه می تاکیش (ات ، یت) .

2- و تراوه : « له گه ل فرمانی رابوردووی تی نه په ردا ، بو که سی سینه می تاک راناو نی یه » (ل 56) .. به لام وهک ناشکرایه ، جیناوی (ه) به کرداری تینه په ره وه ده لکی که له دوخی رابوردووی نزیکتی نینشانی دا بی ، وهک : مردووه ، نووستووه ، که راوه ، چووه ، فرپووه ..

3- نووسراوه : « بو فرمانی نیستاو داهاتوو (ات) یان (یت) به کارده هینین و نه که ره گی فرمانه که به پیتی بزوین دویی بیت (ات) و نه که ره به پیتی دهنگدار دواپی بیت (یت) به کار ده هینین » (ل 56) .. وهک لیکولینه وه ده ری ده خا نه (یت) و (ات) ، نه (ی) و (ا) جیناو نین و زیاده ی گه ردانی کردارن .. و پیرای نه وه ، راست نییه بو تری نه که ره گی کرداره که به دهنگی بزوین دواپی بیت (ات) به کار ده هینین ، چونکه وهک پشکنین ده ری ده خا نه و (ی) یه به دوا به شیک له بزوینه کاندانا بی به (ا) ، به لکو بزوینی کوتایی ره گی کرداره که ده کا به کونسونانت و خوی وهک خوی ده مینیته وه ، به وینه :

ده نووم ده نووین

ده نووی ده نوون

ده نوی ده نوون

ماموستا صادق له و نووسراوه ییدا که به ناوی « ریزمانا کرمانجی » یه وه نووسیویتی و به رۆنیو پاکیش تراوه¹³³ ، نه که رچی باسی جیناوه لکاوه کانی تیکه ل به جیناوی جوداو

که ردانی کردار کردووه ، به لام که رهسته یه کی زوری له باره ی کیشه ی ناوبراوه وه خستوتنه پیش چاو و له دیاری کردنی فورمیاندا تا راده یه ک سه رکه وتووه .

نه که رچی ماموستا محمه د مه عرووف فه تتاح له وتاری « خویه تی له زاری سلیمانیدا » دا¹³⁴ مه به سستی سه ره کی دیاری کردنی شیوه ی جیاوازی ده ربیرینی خویه تی له به شه دیالیکتی سلیمانیدا یه ، به لام به تاییه تی له باره ی جیناوه لکاوه کانی دهسته ی یه که مه وه که لی زانیاری تومار کردووه ، چونکه نه م دهسته یه ده ورینکی که وره له ده ربیرینی خویه تی دا ده بیینی .. هه روه ها جیناوه کانی دهسته ی دووه میشی دیاری کردووه و که میک لییان دواوه . نه وه ی جینی ره خنه بی ، نه وه یه (ت) ی بو که سی دووه می تاک و (ی ، یت ، تا ، نات) ی بو که سی سینه می تاکی دهسته ی دووه م به جیناو داناوه .

د . کوردستان موکریانی له وتاری « جو ره کانی جیناوو ده وریان له رسته ی کوردیدا له دیالیکتی کرمانجی خوارووو کرمانجی ژووروودا » دا¹³⁵ به کورتی له جیناوی لکاو (به تاییه تی دهسته ی یه که م) و دهوری له رسته دا دواوه (ل 240 - 242) .. هوی باس نه کردنی دهسته ی دووه می جیناوه کان نه وه یه ، که به جیناویان دانانی و له م باره یه وه نووسیویتی ده لی : « هیندی له زمانه وانان گرووی دووه م به جیناوی لکاوو له هه مانکاتدا به کوتایی که سی ده دهنه قه له م .. وه یا به کاری بی هیز ، کاری یارمه تی ده ر یان پیوه ندی کاری ده ژمیرن . جی ناوه لکاوه کانی گرووی دووه م جیناوی لکاو نین ، هه روه ها کاریش نین ، به لکو نه و کوتاییانه ن ، که به کوتایی کاری رانه بوردووی تیه ره و تینه په ره کاری رابوردووی تینه په ره وه ده لکین . نه رسته دا نه و ده وره ناگیرن که راناوی لکاو م ، ت ، ی ، مان ، تان ، یان) ده یگیرن و ده بنه به رکاری راسته و خوو ناراسته و خوو دیارخه ر . نه رکی گرووی دووه م (م ، ی ، ی ، آ ، ین ، ن ، ن) ته نیا نیشاندانی که س و ژماره یه ، نه ک گیرانی دهوری کار . نه م کوتاییانه ، که له به ر نه رکی ریزمانی نیوی (کوتایی که سی) لی تراوه » (ل 240) .

وا ده رده که وی د . کوردستان له و رایه ی په شیمان بووبیته وه ، بویه له و کتیبی ریزمانه دا ، که له گه ل د . نه سرین فه خری دا بو به شی کوردی زانکوی سه لاهه ددین دایانناوه ، تیکرای نه و پاشکویانه ی وهک جیناو باس کردووه¹³⁶ .

به ئی هه ندی نووسه رانی دی پیزمان کوردی باسی ئه م دهسته یه یان هه ر له به شی گه رانی کرداردا کردوووه به کوتایی کرداریان له قه له م داوه :

بو نمونه د . ئیبراهیم عه زیز ئیبراهیم له وتاری « گیروگرفتی نووسینی فرمان له گه ل پاناو له پووی پیکه وه نووسان و پیکه وه نه نووسانه وه » دا¹ ، ده ئی : « ... به لام لیکولینه وه ی ئیمه سه بارت پاناوه کانی لکاوه وه و شاره زایی خوم له پیزمانی کوردی ده ری ده خات ، که وینه ی دووه م (م ، ت ، ی / یت ، ، ، ، ی ن ، ن) پاناو نین و نابی ناویان ئی بندریت پاناو . ده توانم ئه م رایه ش ده ربهم له به ره بوونی تیشکی ئه م راستیانه ی خواره وه :

1- ئه مانه ، که ناویان براوه پاناو پاناو نین ناتوانن بین به به شیک له به شه کانی پرسته .

2- به هیچ جور شوینی خویمان ناگورن له ناو پرسته دا

3- هه رده م به کوتایی فرمانه وه ده لکین و خویمان له کوتایی فرمان جیا ناکه نه وه .

4- فورمی (سفر) چون ده توانن بین به پاناو ؟

له به ره ئه م چوار خالانه ی سه ره وه ناتوانن جوری دووه م به پاناوی لکاو دابنیین ، به لکو ئه مانه کوتایی فرمان و ده که ونه کوتایی فرمانه کان « (ل 453 - 454) .

هه ندی به شه ئاخواتن هه ن نابن به به شیک له به شه کانی پرسته و به شه ئاخواتنیش هه ر به پیبازی بوونه به شی پرسته جیا ناکرینه وه .. جا ئه که رچی له سه ریکه وه یه که م به لکه که د . ئیبراهیم بو دهسته ی دووه م له جیناو خستن هیناویه تی یه وه زور به جی نییه ، له سه ریکی تریشه وه تووشی هه له یه کی بنه په تی بووه ، نه ویش نه وه یه راست نییه که ئه و جیناوانه ناتوانن بین به به شیک له پرسته ... به ره له هه رشت ئاشکرا دیاره که دهوری کارا به رکار ده بینن له پرسته دا ، وه ک :

ا - دهوری کارا :

دهمان نیرن - ئه وان ئیمه ده نیرن

دهت گرین - ئیمه تو ده گرین

ب - دهوری به رکار

ناردمانن - ئیمه ئه وانمان نارد

گرتیانین - ئه وان ئیمه یان گرت

به لگه ی دووه م هینده لاوازه ، که قوول بوونه وه له وه لامیدا به پیویست نازانم و ته نیا نه وه نده له تویره ده پرسم : له که یه وه مه سه له ی شوین گورین له پرسته دا بووه ته مه رچی پیناسه ی جیناو ؟ .

به لگه ی سییه م که وا داده ئی « هه رده م به کوتایی فرمانه وه ده لکین و خویمان له کوتایی فرمان جیانا کاته وه » ، ئه که رچی مه رچی نادرسته ، هه روه ها راستیش نییه ، چونکه وه ک ئاشکرایه ، جیناوه کانی دهسته ی دووه م به زور به شه ئاخواتنی تریشه وه ده لکین ، به وینه :

1- ده چیته سه ر ناو وه ک :

من شیرزادم ، ئیمه شیرزادو شیروانین

تو کوردی ، ئه وان کوردن

2- به ئاوه لئاوه وه ده لکی . وه ک :

تو جوانی ، ئه وان جوانن

من زیره کم ، ئیمه زیره کین

3- له گه ل زور به ی جیناوه کاندای :

ا) له گه ل جیناوی که سیی جودا . وه ک :

منم ، ئیمه یین ، ئیوه ن ..

ب) له گه ل جیناوی خوویی . وه ک :

ئیمه خوین ، ئیوه خون ..

ج) له گه ل جیناوی پرسیار وه ک :

من کیم ، ئیمه کین ، ئه وان کین ..

د) له گه ل جیناوی نه فی . وه ک :

تو هیچی ، ئیوه هیچن ..

.. و هه ندیکی تر

4- ده چیته سه ر چند جوریک له ئاوه لکردار (به تایبه تی ئاوه لکرداری شوین) . وه ک :

من لیره م ، ئیمه لیره یین

من له سه ره وه م ، ئیمه له سه ره وه یین ..

... هتد .

5 - به ژماره وه ده نووسی . وه ک :

ئیمه چوارین ، ئه وان شه شن ..

.. و گه لپکی تر .

به لگه ی چواره میشی زور کزو لاوازه ، چونکه ئاشکرایه له زماندا جیناوی نادیار (شاراوه) هه یه و ته نانه ت ماموستا

سه عید صدقی له مه دواوه .

د . ئیبراهیم دواى نه و چوار به لگه نادروسته ی له پری یانه وه ویستوو یه تی دهسته ی دووه می بی له جیناوه تی بخا ، وا دهرده بری که ته نیا (ئی) جیناوه و ده لی : « له ناو فورمه کانی (م ، ت ، ی / یت ، . . . ین ، ن ، ن) راناوی (ئی) هه یه له لای هه ندی نووسه رانی ریزمانی کوردیه وه ، که به رای نیمه کوتایی فرمانن ، به لام نیمه سه باره ت (ئی) ده لئین شه م فورمه راناوی لکاوه چونکه ده توانی به ناو بلکی له ناو پرسته دا یان به راناوی که سی لکاوه هروه ها له م نمونانه ی خواره وه دا دیاره » (ل 454)

وهك ناشکرایه ، له میژه نووسه رانی ریزمانی کوردی له یه کیتی سوفیت مامه له ی جیناوی لکاویان له گه ل (ئی) دا کردووه . . . شه م بو چوونه جینی سه رنج و تیینی زوره و نیره جینی لیدوانی نییه ، به لام نه وه نده ی پیوه ندی به باسه که ی د . ئیبراهیم وه هه بی ، سه رسورپه ی نه وه یه ، زوربه ی نه و به لگانه ی نه و بو به جیناوه دانانی (ئی) هیناونی یه وه نادروست و هه لن :

پرسته ی « دوینی زوو گه ی شتمه هه ولیری » و . . . که بو نه وه کردوو یه تیه نمونه ، گویا نه و جیناوه چووه ته سه رناو - واته (ئی) ی دواى وشه ی (هه ولیر) جیناوی که سی سییه می تاکه - هه له یه کی گه وره ی زمانه وانیه ، چونکه نه و (ئی) یه نیشانه ی جنسی می یه ، له هه ندی به شه دیالیکتی وهك سوران و موکریان . . . دا ²⁰⁰ . له بهر نه وه ی نیشانه ی جنسی می له به شه دیالیکتی سلیمانیدا نه ماوه ، نه و پرسته یه ده بیته : « دوینی زوو گه ی شتمه هه ولیر » .

ديسان که ده لی : « راناوی ناو بر او ده توانی بیی به ناوه لکاری شوین له پرسته دا ، نمونه :

* ماره که ی خو خشانده کونی

* نوینه ره کان رویشتنه که رکوکوی

* گه شت که ره کان هاتنه دهوکی ،

نه وه له مانه شدا هه مان هه له ی کردووه و (ئی) ی دواى وشه کانی (کون ، که رکوک ، دهوک ،) ديسان نیشانه ی جنسی می یه . نه گه ربه شیوه ی سلیمانی نه و پرستانه بووترین ، نه وه له پرسته ی یه که مدا پاشبه ندی (هوه) ده چپته سه ر وشه ی (کون) و به و بی یه به قسه ی د . ئیبراهیم بی ، ده بی (هوه) ش

جیناوی . . یاخود له پرسته ی دووه م و سییه مدا هیچ شتیک ناچپته سه ر (که رکوک) و (دهوک) ، که چی نووسه ر بیشتر له به لگه ی چواره می دانه نانی دهسته ی دووه می نه و پاشبه ندانه دا به جیناوه و توویه : « فورمی (سفر) چون ده توانی بیی به راناو » .

نامه وی له تیکرای نمونه کانی بدویم ، ته نیا په نجه بو خالیکی سه رنج راکیش دریز ده که م ، نه ویش نه وه یه که به لگه ی سه ره کی دانانی (ئی) به جیناوی لکاوه وه یه که ده لی ده لکی : « به راناوی که سی لکاوه » هوه و « ناردمی ، ناردنی ، ناردینی ، ناردمانی ناردتانی ناردیانی » ی به نمونه هیناوه ته وه . . . شه م پرسته ، به لام خو تیکرای جیناوه لکاوه کانی دهسته ی دووه م ، که د . ئیبراهیم به کوتایی کرداریان داده نی ، نه وانیش به جیناوی که سی لکاوه وه ده لکین ، وهك : « ناردیانم ، ناردیانی ، ناردیانین ، ناردیانن . . .) . که واته بو شه مان جیناوه نه بن و (ئی) جیناوی .

د . ئیبراهیم عه زیز ئیبراهیم کاتی له باسی نه وه دا ، که دهسته ی دووه می جیناوه کانی به کوتایی کردار داناوه ، له باره ی وتاری « سوورپکی خامه به ده وری (راناو) دا » وه ی ماموستا مه سعورود محمه د دواوه و توویه : ماموستا مه سعورود « نه وه ی پیکاوه ، که کیشه له سه ر جووری دووه می راناوی لکاوه یه و ده لی هه ندی له زمانه وانان به (کار) ی داده نین و هه ندیکی تریش به راناو ، به لام ماموستای به ریز هیچ نه نجامیکی وه ده ست نه هیناوه » (ل 453) . . . ناشکرا دیاره ، د . ئیبراهیم له نووسینه که ی ماموستا محمه د نه گه یشتوو وه ویرای نه وه ش حوکمیکی ناره وای داوه . .

ماموستا مه سعورود له وتاری ناو بر او دا دواى نه وه نه که و تووه ، که دهسته ی دووه م جیناوان یان کوتایی کردار ، به لکو هه ولی داوه ، هه له ی نووسه ران له دیاری کردنی جیناوی که سی دووه م و سییه می تاکه دهسته ی دووه م دور بخاته وه و فورمی پرستی نه و جیناوانه ده ست نیشان بکات . . هه روه ها بزوینی (ه) ی کوتایی پرسته ی وهك (دارا مه رده) که زوربه ی زمانه وانان به کرداری داده نین ، نه و ئیسپاتی کردووه ، که جیناوی لکاوه . . به و بی یه ، ناشکرا دیاره ، که ماموستا مه سعورود نه و پاشبه ندانه به جیناوه داده نی ، نه ک به کوتایی کردار . . هه رچی مه سه له ی وه ده ست هینانی نه نجامه ، به رنگه

زیده پویی نه بی نه که ر بلیم له باسی جیناوی لکاودا ، نه وهی ماموستا مه سعوود که یشتوو یه تی - نه که رچی له هه ندی شوینیشدا رام له که لی ناگونجی - لیکولینه وه یه کی بی هاوتایه .
 د . وریا عومهر نه مین له وتاری « لایه نیکی جیاوازی » دا⁽²¹⁾ ، که به شیکی زوری ده رباره ی جیناوی که سبی لکاوه (ل 261 - 274) و له وتاری « ریزمانی راناوی لکاو » دا⁽²²⁾ و « په یوه ندی راناو فرمان له کرمانجی ژورودا » دا⁽²³⁾ ، که سه رله به ریان باسی جیناوه لکاوه کانی زمانی کوردییه ، زانیاری باش و راستی له باره ی نه و کیشه یه وه ده رکه وتن و نالوگو رکردن .. ی جیناوه کاندایا . مه به سستی سه ره کیی نووسه ر له م لیکولینه وانه دا پروون کردنه وهی ده وری جیناوی لکاوه له رسته دا ، جا بویه پرووی مورفولوژی بایه خ بی نه داوه .. که م و کورتی نه و به شانیه ی وتاره ناوبراوه کانی د .
 وریا ، که پیوه ندی به م باسه ی نیمه وه هه یه ، به تاییه تی له دیاری کردنی فورمی جیناوه کاندایه نه ویش له که سی دووه م و سینه می تاکی ده سته ی دووه مدا .. به لام نابیی نه وه له یاد بکه یین ، که به ره مه کانی نه م نووسه ره ، به تاییه تی له مهیدانی کیشه جو ربه جو ره کانی جیناوی لکاودا جینی دیارو به رزیان وهرگرتووه .

به ره مه ی لیژنه ی زمانی کوردی کو پری زانیاری عیراق - ده سته ی کورد ، که به ناوی « به راوردکاریی له نیوان زاره کوردیکاندا » وه یه⁽²⁴⁾ چه ند لاپه ره یه کی که می له باره ی جیناوه لکاوه کانی زمانی کوردییه وه یه (ل 317 - 329) . نه م کاره نیجگار ساکارو پر که م و کورتی و ناته واوی و هه له یه :
 وهک نیشانمان داوه ، زوربه ی نووسه رانی ریزمانی کوردی دوو ده سته جیناوی که سبی لکاویان دیاری کردووه ، که چی لیژنه ی ناوبرا و ته نانه ت ناوی نه و هه لکه وته ناشکرایه ی زمانی کوردی نه بردووه .

یه کیک له دیارده چالا که کانی ریزمانی کوردی و یه کیک له بابه ته کیشه له سه ره کانی زمانی کوردی مه سه له ی جیناوی که سبی لکاوه ، که چی لیژنه ی زمانی کوردی کو پری توویرالیکی ته نکی سه ره وهی گوتوووه به پچر پچری چه ند شتیکی ساده و ساکاری له سه ر نووسیوه من نایه م به راوردی نه م به ره مه ی لیژنه له گه ل وتاره که ی ماموستا مه سعوود محمه د بکه م ، که ده سال له مه و به ر بلاوی کردووه ته وه ، چونکه ناگاته

قوله بی ییشی ، به لام ده لیم ته نانه ت ناشگاته نه ژنوی نه و باسانه ی ، که د . وریا عومهر نه مین و ماموستا نووری عه لی نه مین سه باره ت به جیناوی لکاو نووسیویانه .. جا ده بی ته فسیری نه مه چی بی ، که کاری لیژنه یه کی حه وت هه شت که سی ، نه ک هه ر نه گاته کاری که سیکی دوور ، به لکونه گاته نووسینی تاییه تی کوئتری دوان له نه ندانه کانی خویشی .

ماموستا نووری عه لی نه مین پتر له بیست سال له مه و به ر دوو ده سته جیناوی لکاوی جیا کردوته وه .. له م سالانه ی دواییشدا د . وریا به شیوازیکی زانستی یانه تر جیاوازی نه و ده سته جیناوه ی نیشان داوه .. به لام لیژنه نه له یه کی جیا کردوو نه ته وه نه باسی بوونی نه و دیارده یه ی کردوووه ...
 قه له م توانستی باسی هه موو هه له و ناته واوییه کانی نه و کاره ی لیژنه ی نییه و ته نیا له باره ی حاله تی که سی دووه م و سینه می تاکی جیناوه لکاوه کانه وه ده دوینین ، چونکه نه وان کیشه ی گرنگی نه م باسه ن :

لیژنه بو که سی دووه می تاکی ته نیا باسی (ت) ی کردوووه نه ویش زور به کورتی و هه روه ها دیاریشی نه کردوووه سه ر به کام ده سته یه ... له و خشته یه ی له لاپه ره (329) دا بو جیناوه لکاوه کانی ساز کردوووه له ته ک (ت) هوه (یت) ییشی داناوه و هه ر نه وه ندی ... نه که رچی نیمه تی ده گه یین نه و (یت) ه بو ده سته ی دووه مه ، به لام هه قمانه له لیژنه بپرسین : نه مه جیناوه که له نه ده بیاتی سه ده ی نوزده و سه ره تای سه ده ی بیستدا له شیوه ی (ی) دا ده بینری و دواتر (ت) ش وهک زیاده ی گه ردانی کردار ها توته سه ری نیتر بو ده بی (یت) بی ؟ ... نه و جیناوه هه ر ده چپته سه ر کردار یان به شه ناخاوتنه کانی تریش ... به کرداری تیپه ره وه ده لکی یان تینه په ره وه ؟ ... له رسته دا چون خوی ده نوینی ؟ ..

لیژنه کاتی باسی جیناوی (ی) ده کا ، نه ک هه ر نه یوتوووه نه مه بو که سی سینه می تاکی ده سته ی یه که مه و نه ک هیچی له باره ی ده ورو ده رکه وتن و خوئواندن یه وه نه نووسیوه ... به لکو ته نیا به چه ند دیریک نه وه ی نیشان داوه که له لو پری و هه ورامانی و کرمانجی ژورودا چون دیت ... به لام به داخه وه ، زوربه ی نه مه شی به هه له لیک داوه ته وه . به وینه لیژنه وا راده گه یه نی ، که « نه م راناوه له زاری لو پریدا ده رناکه وی » (ل 322 - 323) ، که چی له (نویشکی له باره ی

پیزمانی کوردی یه وه) دا ، که پاشکوی « فەرهنگی له ک و لوڤ » ه^{۳۳} ، به پوونی نه وه دیاری کراوه ، که (ی) جیناوی لکاوی که سی دووه می تاکه و چه ند نمونه یه کیش هینراوه ته وه ، وهک : « هه نی (دهبی) » (ل 224) ؛ « مووی (دهبی) » (ل 227) ..

هه روه ها بو که سی سینه می تاک لیژنه له لاپه ره (327) دا « ت ، یت » ی دهست نیشان کردووه و له لاپه ره (329) یشدا (ان ، تیت) .. به راستی نه می کاریکی یه کجار بی سه روبه ره . لیژنه نه ک هه ر له دیاری کردنی نه و جیناوانه دا هه له ی گه وره ی کردووه و فورمی وای داناوه ، که له زمانی کوردیدا نییه ، به لکو سه یرو سه مه ره نه وه شه له دوو شوینی یه کجار له یه ک نیزیکدا به دوو چه شنی ته واوله یه ک دوور وینه ی کیشاون .

د . ئییراهیم پوور له کتییی « دستور زبان کردی » دا^{۳۴} به کورتی له جیناوی لکاو دواوه و نه وانه ی دیاری کردووه که له به شه دیالیکته کانی سنه و هه ورامان و کرمانشانددا به دهرده که ون و وا راده گه یه نی که سی حاله ت : « ۱ - ضمیر متصل فاعلی ؛ ب - ضمیر متصل مفعول ؛ ج - ضمیر متصل اضافی » ی هه یه و به پنی پیژهی تیپه ری و تینه په ری کردار خوین ده نوینن (ل 10 - 11) .

له هه ندی له و کاره زمانه وانییانه دا که کوردناسانی سوڤیت : د . قه ناتی کوردو ، د . چه رکه زی به کو ، د . که ریمی نه یووبی و د . ئی . ئا . سمیرنوفا ، د . مه کسیمی خه مو ، د . پ . ل . تسابولوف ... نووسیویانه ، چاومان به باسی جیناوی که سی لکاو ده که وی .

د . قه ناتی کوردو له تیکرای نه و کتییانه یدا که له باره ی مورفولوژی دیالیکتی کرمانجیی ژووروه وه نووسیویتی ، له باسی جیناوی که سی لکاودا ته نیا له (ی) دواوه^{۳۵} .. هه رچی جیناوه کانی دهسته ی دووه مه له به شی « کوتایی کردار » دا لییانی کولیوه ته وه ..

به پای من ، نه و (ی) یه ی د . قه ناتی کوردو و گه لیکتی تر به جیناوی گشتیی دوخی تیانی داده نین ، وهک پیشتر نیشانم دا ، جیناوانییه ... هه رچی دهسته ی دووه میسه ، که به کوتایی کرداریان له قه له م داوه ، هه رچی به لگه یه نه وه ده گه یه نن ، که جیناوی که سی لکاون .

د . قه ناتی کوردو له کتییی « دستووری زمانی کوردی (به که رهسته ی دیالیکتی کرمانجیی ژووروو خواروو) » دا^{۳۶} به دوورو دریزی له جیناوی که سی لکاو (ل 104 - 111) ی کولیوه ته وه .

نووسه ر له سه ره تادا نه وه ی دیاری کردووه ، که (ی) ، ین ، ن) دهسته یه ک جیناون و له هه ردوو دیالیکتی سه ره کیی کوردیدا به کاردین ... دواوی لیدوان له م دهسته یه ، ئنجا نه وه ی نیشان داوه ، که (م ، ت ، ی ، مان ، تان ، یان) دهسته یه ک جیناوی لکاون و له دیالیکتی خوارووی کوردیدا له مه ودا یه کی فراواندا ده ور ده بینن ... دواتر له چونیته ی به کاره یانانیان و شیوه ی خوناندنیان له گه ل کرداری ساده و ناساده دا دواوه .. هه چه نده د . کوردو دهسته ی دووه می جیناوه لکاوه کانی وهک کوتایی کردار ته ماشا کردووه ، (پروانه : ل 165 - 188) ، به لام زانیاریی باشی له باره یانه وه تومار کردووه ، به تاییه تی له نیشاناندانی نه و حاله تانه دا ، که کاتی له کرمانجیی خواروودا دهسته ی یه که می جیناوه لکاوه کان ده چه سه ر کرداری رابوردووی تیپه رو له کرمانجیی ژوورودا نین و دهرناکه ون ، چی جیگه یان ده گریته وه و چون دهرده بپرین .

د . چه رکه زی به کوش له کتییی « زمانی کورده کانی نازربایجان »^{۳۷} و کتییی « به شه دیالیکتی کوردی تورکمه نستان » دا^{۳۸} ته نیا (ی) ی وهک جیناوی لکاو ته ماشا کردووه و دواتریش له کتییی « زمانی کورده کانی سوڤیت » دا^{۳۹} هه ر (ی) ی به جیناوی که سی لکاو داناوه (ل 165 - 166) .

نه گه رچی نه میسه هه ر وهک د . قه ناتی کوردو ، دهسته ی دووه می جیناوه لکاوه کانی وهک کوتایی کردار سه یر کردووه ، به لام له سه ر بناغه ی که رهسته یه کی زوری به شه دیالیکته کانی کوردی سوڤیت و به راورد کردن له نیوانیانددا ، شاره زایانه له و کیشه یه ی کولیوه ته وه و شایانی باسه ، نه وه شی دیاری کردووه ، که له کرداری رابوردووی تیپه ردا هاتن و نه هاتنی جیناوه لکاوه کان (که نه و به کوتایی کرداری داناون) به بوون و نه بوونی به رکاره وه به نندن .

له کتییی « دیالیکتی کوردی موکری » دا ، که د . که ریمی نه یووبی و د . ئی . ئا . سمیرنوفا دایانناوه^{۴۰} ، باسی جیناوی که سی لکاو له دیالیکتی موکریدا کراوه (پروانه : ل

45-47) نووسه رانی ئەم کتیبە وایان نیشان داوه که جگە لە دوو دەستە جیناوی لکاو ، هەر وهە (ی) یش جیناویکی گشتی یە ..

لە بارە ی ئەم بەر هە مە وه سە رنج بو چە ند خالیک رادە کیشین :

1- نووسه رانی ئەم کتیبە ، هەر وهک ماموستا مە سعوود محە مە د ، فۆرمی دەستە ی دوو هە می جیناوه کانیا ن دیاری کردووه ، بە لام هیچ بە لگە یە کیان نە هیناوه تە وه .

2- راست بو ئە وه چوون ، که لە بە شه دیالیکتی موکریدا لە جیناوه کانی دەستە ی دوو هە مە دا بو که سی یە که می کو ، جگە لە (مان) لە زوودا شیوه ی (ن) ش هە بووه بو که سی دوو هە می کو ، هەر وهە (وو) ش جیناوی که سی لکاو ه ، بە لام لە (تان) که متر بە کار دە بری ... دە بوو ئە و راپه یان بە نموونە و بە لگە پتە و بکە ن .

3- دەلین : « ئە و وشانە ی کوتاییان بە بزوینی ((ی - آ) هاتوو جیناوی لکاو ی (ی - آ) که سی سینیە می تاک وەر ناگرن . لە و حالە تانە دا جیناوی جو دایان بو بە کار دینری ، وهک : جوانی وی . »

4- د . که ریمی ئە یوو بی و د . ئی . نا . سمیرنوفا تارادە یهک باش لە چو نیه تی بە کار هینانی (ی) دواون ، بە لام هە لە یان لە وه دایه ، که بە جیناوی لکاو یان لە قە لە م داوه .

د . مە کسیمی خە مۆ له و کاره زانستی یهیدا ، که بە ناوی « زمانی کورده کانی بادینانی کوردستانی عیراق » هوه بلاوی کردو تە وه⁽³³⁾ ، باسی هیچ جیناویکی که سی لکاو ی نە کردووه . بە لام لە بە شی « کوتایی کردار » (ل 341-351) دا . ئە وه ی دەست نیشان کردووه ، که لە بە شه دیالیکته کانی بادیناندا (م ، ت ، یت ، ن / ین ، ن ، ن) دە بینرین .

د . پ . ل . تسابولوف لە کتیبی « لە بارە ی مورفولوژی زمانی کوردی یه وه » دا⁽³⁴⁾ باسی جیناوی لکاو ی کردووه (ل 25-28) و ئە وه ی دەست نیشان کردووه که دەستە ی یه که م لە دیالیکتی خوارووی کوردیدا و (ی) لە هەر دوو دیالیکتدا بە کار دی . شایانی باسه ، نووسه ر بە راوردی ئە و جیناوانە ی لە گە ل ئاو یستا و فارسی کوندا بە راورد کردووه ...

لە نیو ئە و کارانە ی بە زمانه رۆژ ناواییه کان لە بارە ی ریزمانی کوردیی هە نووسراون ، سە یری کتیبه کانی : د .

ئە رنست مە کاروس و جە مال جە لال ، د . مە که نزی ، د . جو یس بلو دە که ین :

د . ئە رنست مە کاروس و جە مال جە لال لە لاپه ره (178) ی

ئە و کتیبی « ریزمانی کوردی » یە یاندا ، که سە ربارە ت بە شیوه ی سلیمانی یه و سالی 1967 لە مە شیگان بلاویان کردو تە وه⁽³⁵⁾ ، تە نیا جیناوه که سی یه لکاو ه کانی دەستە ی یه که میان دیاری کردووه ... هەر چی دەستە ی دوو هە مە بە کوتایی کرداریان داناو وه لە بە شی « کوتایی کردار » (ل 151-152) دا لێی دواون . وێرایی کورتی باسه که بە تیکرایی ، هەر وه هە لە لە دیاری کردنی فۆرمی که سی دوو هە م و سینیە می تاکی دەستە ی دوو هە مە دا دە بینری ، ئە ویش ئە وه یه ، فۆرمی (یت) یان بو که سی دوو هە می تاک و (یت ، ات) یان بو که سی سینیە می تاک داناو ه .

د . مە که نزی سە ره رای ئە وه ی باش فۆرمی جیناوه کانی دەستە ی یه که می نیشان داوه ، هەر وه هە تاییه تینی هە ندی ناوچه شی خستو تە پیش چاو⁽³⁶⁾ بە وینه ، وا رادە گە یه نی لە ناوچه ی وارماوه بو که سی دوو هە می تاک ، جگە لە (ت) ، هەر وه هە (و - u) ش لە ناواندایه .. لە ناوچه ی پژدەر و موکری و ره واندرز بو که سی دوو هە می کو (وو - u) و بو که سی یه که می کو (ن) ش بە کار دینرین⁽³⁷⁾ .

ئە م زانایه ، وهک گە لی لە نووسه رانی دی جیناوه کانی دەستە ی دوو هە می بە کوتایی کردار داناو وه سە ره رای ئە وه ش وای نیشان داوه ، بو که سی دوو هە می تاک لە سلیمانی و وارماوه (ی / یت) و لە بنگرد و پژدەر و موکریان و هە ولیر و ره واندرز خوشناوه تی (ی) بە کار دی و بو که سی سینیە می تاکیش لە سلیمانی و وارماوه (ی / یت) ؛ لە بنگرد و پژدەر و موکریان (ی / یت) ، (ی / یت) ؛ لە هە ولیر و ره واندرز خوشناوه تی (ی / تن / ن) بە کار دینرین (ل 110) .

جو یس بلو لە کتیبی « MANUEL DE KURDE (Dialecte Sorani) » دا (م ، ت ، ی ، مان ، تان ، یان) ی لە ژیر سە رباسی « جیناوی که سی لکاو » دا بە کورتی باس کردووه (ل 55-56) . هەر چی دەستە ی دوو هە مە وهک کوتایی کرداری تە ماشا کردووه وه لە بە شی کردار دا لێیان دواوه .. بو که سی تاکی ئە و دەستە ی دوو هە مە (ی / یت) ی دیاری کردووه و بو که سی سینیە می تاکیش (ی / یت ، آ / آت ، ی / یت) ی داناو ه (ل

50-53) هه رچی جیناوی لکاو ی (ه) شه به کرداری « بوون »
(فعل الکیوننه - Verbo to be) ی له قه له م داوه .

سه ره پای نه و چند به ره مه ی سه ره وه لیبان دواپن ،
هه ندی کتیب و نامیلکه و وتاری دیکه ش هه ن ، که باسی جیناوی
که سیی لکاو یان تیدا کراوه ، به لام به داخه وه ، ئاسان نییه باسی
هه موویان بکه یین .

* * *

تا نیره - واته دوا ی که می نیشاندانی نه وه ی چی
له باره ی جیناوی که سیی لکاو وه له زمانی کوردیدا نووسراوه -
نه وه مان بو پوون بووه وه ، که به شتیکی زوری نه و باسانه ی
دهر باره ی نه و کیشه یه نووسراون ساده و ساکارن و هه له و
ناته وای و که م و کورتی یان تیدا یه و به لای زور لایه نی
باسه که دا نه چوون و تیشکی پووناکی یان ئاراسته ی که لیک
پرووی نه کردووه و نه نچامیکی سه رکه و توویان وه ده ست
نه هیناوه ... به لام له گه ل نه وه شدا ، چند کاریک هه یه ، به
تاییه تی نه وانه ی ماموستا مه سعوود محه مه دود . وریا عومه ر
نه مین و د . قه نات ی کوردو و د . چه رکه زی به کو و د . که ریمی
نه یووبی و د . ئی . ئا . سمیرنوفا و د . مه که نزی .. که له سه ر
بناغه ی که رهسته ی باش و شیوازی زانستی نووسراون .
نه گه رچی نه و جو ره هه ولانه گه لی پرووی جیناوی که سیی
جودایان ساغ کردووه ته وه ، به لام هیشتا چه ندین نادیار ی و
ته م و مژ به سه ر نه و کیشه یه ی زمانه که مانه وه هه یه ئاشکرا
نه کراون و نه ره وینراونه ته وه ته نانه ت هه ندی شتی زور
ئاشکراش ده بینین ، که به هیچ چه شنیک نه خراوه ته سه ر
کاغه ز .

زور به ی نه و نووسه رانه ی دهر باره ی جیناوی که سیی
لکاو له دیالیکتی کرمانجیی خواروودا دواون ، نه گه رچی تا
پاده یه ک له سه ر نه وه هاوده نگن که دوو دهسته جیناوی لکاو له و
دیالیکته دا هه یه ... به لام له دیاری کردنی هه ندی جیناودا
جیاوازی ده که وینه نیوانیانه وه .

دهسته ی یه که می نه و جیناوانه ده مه ته قی یه کی نه وتوی
له سه ر نییه . هه رچی دهسته ی دووه مه له دوو پرووه وه جیی
دهمه ته قی یه . پرووی یه که میان ، نه وه یه که می له زمانه وانان
نه م دهسته یه به جینا و دانانین . پرووی دووه م ، که بناغه ی
مه سه له که یه ، نه وه یه ، نه وانه ی به جیناویان داناوه یان به

شتیکی دی له دیاری کردنی به شیکیاندا جیاوازی یه کی ته واوله
نیوانیاندا هه یه ... گومان و ده مه ته قی و کیشه ی نه م دیارده یه
به شیوه یه کی سه ره کی له فورمی که سی دووه م و سیی مه
تا کدایه .

دهر باره ی جیناوی که سیی لکاو له دیالیکتی کرمانجیی
ژووروودا سی کیشه ی سه ره کی هه یه :

1- به شتیکی گه وره ی زانایان ، نه گه رچی واره گه یه نن ، که
دهسته ی دووه می جیناوه کان له م دیالیکته شدا وه ک
دیالیکتی کرمانجیی خواروودا ده رده که ون ، به لام به کوتایی
کرداریان له قه له م ده دن .

2- زور به ی توژه ران وایان نیشان داوه ، که له کرمانجیی
ژووروودا دهسته ی یه که می نه و جیناوانه نین و هیچ
حاله تیکی له و چه شنه نابینری ... هه ندیکیش نه وه یان
نیشان داوه ، نه گه رچی له دیالیکتی ژووروودا دهسته ی
یه که می نه و جیناوانه به رچاو ناکه ون ، به لام نه و
مه بهسته ی جیناوه لکاو هکانی دهسته ی یه که م له دیالیکتی
کرمانجیی خواروودا ده یه که یه نن و نه و ده وره بی ده بینین ،
له کرمانجیی ژووروودا له شیوازیکی ئیجگار نیژیکدا
ده رده بپرین .

3- نزیکه ی هه موان له و پایه دان ، که له دیالیکتی کرمانجیی
ژووروودا ته نیا (ی) جیناوی لکاو ه .

جا هیوامه له ده رفه تیکی دی دا له تیکرای نه و
نائا شکراییانه بدوین ، که له سه ره وه په نجه مان بو را کیشاون .

په راویزه کان :

(1) سه عید صدقی ، مختصر صرف و نحوی کوردی ، به غدا ، 1928 .
(2) ته و فیک وه هبی ، ده ستووری زمانی کوردی ، جیزی یه که م ،
به غدا ، 1929 .

(3) نووری عه لی نه مین ، ریزمانی کوردی ، سلیمانی ، 1960 .

(4) جگر خوین ، آوا نو ده ستورا زمانی کوردی ، به غدا ، 1961 .

(5) مه سعوود محه مه د ، سووریککی خامه به ده وری (پانوا) دا ،
« گو فاری کوری زانیاری کورد » ، ب 2 ، ژ 1 ، به غدا ، 1974 ، ل
9-147 .

(6) د . ئیبراهیم عه زیز ئیبراهیم ، گبروگرفتی نووسینی فرمان له گه ل
پانوا له پرووی پیکه وه نووسان و پیکه وه نه نووسانه وه ،
« گو فاری کوری زانیاری عیراق - دهسته ی کورد » ، ب 8 ،
به غدا ، 1982 ، ل 453 .

(22) د . وریا عومەر ئەمین ، ریزمانی راناوی لکاو ، گوڤاری « کاروان » ، ژ 8 ، ههولیر ، 1983 ، ل 68 - 74 .

(23) د . وریا عومەر ئەمین ، په یوهندی راناوو فرمان له کرمانجیی ژوو روودا ، گوڤاری « کاروان » ، ژ 2 ، ههولیر ، 1982 ، ل 43 - 41 .

(24) لیژنه ی زمانی کوردی ، بهراوردکاری له نیوان زاره کوردی په کاندای ، گوڤاری کوڤری زانیاری عیراق - دهسته ی کورد ، ب 10 ، به غدا ، 1983 ، ل 277 - 337 .

(25) حمید ئیزهه پنهان ، فرههنگی لهکو لوڤ (لیدوان و بهراوردکردنی : مهحموود زامدار) ، به غدا ، 1978 .

(26) دکتر ابراهیم پور ، دستور زبان کردی ، تهران ، ؟ .

(27) به وینه ، پروانه :

1 - د . قهناتی کوردو (کوردوییف) ، دستووری زمانی کوردی موسکو ، 1957 ، ل 107 .

ب - د . قهناتی کوردو (کوردوییف) ، زمانی کوردی ، موسکو 1961 ل 32 - 33 .

(28) (به که دهسته ی دیالیکتی کرمانجیی ژوو رووو خواروو) ، موسکو ، 1978 .

(29) د . چه رکهزی بهکو (باکاییف) ، زمانی کوردهکانی نازربایجان ، موسکو ، 1965 ، ل 65 .

(30) د . چه رکهزی بهکو (باکاییف) ، به شه دیالیکتی کوردی تورکهنستان ، موسکو ، 1962 .

(31) د . چه رکهزی بهکو (باکاییف) ، زمانی کوردهکانی سوڤیت ، موسکو ، 1973 .

(32) د . کهریمی نهیووبی و د . ئی . ئا . سمیرنوقا ، به شه دیالیکتی کوردی موکری ، لنینگراد ، 1968 .

(33) د . مهکسیمی خهمو ، زمانی کوردهکانی بادینانی کوردستانی عیراق ، کتیبی « ولاتان و میلهتانی روزههلاتی نیزیکو ناوه راست » ، ب 7 ، بهریهان ، 1975 ، ل 273 - 382 .

(34) د . ر . ل . تسابولوف ، له باره ی مؤرفولوژی زمانی کوردی په وه ، موسکو ، 1978 .

(35) Jamal Jalal Abdulla and Ernest N .

McCarus , Kurdish Basic Course (Dialect of Sulaimania) , Michigan , 1967

(36) D . N . MacKenzie , Kurdish Dialect Studies , London , 1957

(37) به پینی ئه و لیکولینه وه یه ی د . مهکه نزی ، ده بی جیاوازی حاله تی که سی دووه می تاکو کو کورتی و دریزی (و) ده ری بری . به لام تیکستی تومارکراوی کوردی ، ئه وه ئیسپات ناکهن ، به لکو ئه وه نیشان ده دن ، که (وو) بو هه ردوو حاله ت به کاردی .

Paris , 1980 . Joyce Blau , Manuel De Kurde , (38)

(7) مه سهوود محمه د ، چه ند چه شارکه ییکی ریزمانی کوردی ، به غدا ، 1976 .

(8) مه سهوود محمه د ، له ئاوینه ی ئه م گوته ده تیشکی چه ند چرایه ک ، گوڤاری « کاروان » ، ژ 20 ، ههولیر ، 1984 ، ل 17 - 25 .

(9) مه سهوود محمه د ، به سه رداچوونه وه ، گوڤاری کوڤری زانیاری کورد ، ب 5 به غدا ، 1977 ، ل 135 - 176 .

(10) چه سه نی قزلجی ، له باره ی هیندی له نهینیهکانی ریزمانی کوردی ، گوڤاری کوڤری زانیاری کورد ، ب 5 ، به غدا ، 1977 ، ل 113 - 134 .

(11) ریزمانی ناخاوتنی کوردی به پینی لیکولینه وه ی لیژنه ی زمان و زانستهکانی کوڤر ، به غدا ، 1978 .

(12) بو رهت کردنه وه ی ئه م بوچوونه ، پروانه : مه سهوود محمه د ، سه رچاوه ی ناوبراو ، سووڤیکی خامه به دهوری (راناو) دا ، ل 110 - 129 .

(13) ئه حمه د چه سه ن ئه حمه د ، ریزمانی کوردی ، به غدا ، 1976 .

(14) عه بدوللا شالی ، د . عیزه دین مسته فا ره سوول ، د . ئەمین عه لی ، نووری عه لی ئەمین ، فرههیدوون عه لی ئەمین ، عه لئه دین سه جادی ، که مال مهحموود فرهه ج ، نه بو زهید مسته فا سهندی ، زمان و ئه ده بی کوردی بو پو لی په که می ناوهندی ، به غدا ، 1976 .

(15) صادق به هانه دین ئامیدی ، ریزمانا کرمانجی ، به غدا ، 1976 .

(16) محمه د مه عرووف فه تاح ، (خویه تی) له زاری سلیمانیدا ، « گوڤاری کوڤری زانیاری عیراق - دهسته ی کورد » ، ب 7 ، به غدا ، 1980 ل 162 - 195 .

(17) د . کوردستان موکریانی ، جوړهکانی جیناوو دهوریان له رسته ی کوردیدا له دیالیکتی کرمانجیی خواروو کرمانجیی ژوو روودا ، « گوڤاری کوڤری زانیاری عیراق - دهسته ی کورد » ، ب 7 ، به غدا ، 1980 ، ل 229 - 254 .

(18) د . نه سرین فه خری و د . کوردستان موکریانی ، ریزمانی کوردی بو پو لی په که می به شی زمانی کوردی زانکو ی سه لاهه ددین ، 1982 .

(19) د . ئیبراهیم عه زیز ئیبراهیم ، کیروگرتی نووسینی فرمان له گه ل راناو له رووی پیکه وه نووسان و پیکه وه نه نووسانه وه ، « گوڤاری کوڤری زانیاری عیراق - دهسته ی کورد » ، ب 9 ، به غدا ، 1982 ، ل 450 - 488 .

(20) پروانه : د . ئه و په حمه نی حاجی ماری ، ریزمانی کوردی ، به رگی په که م مؤرفولوژی ، به شی په که م - ناو ، به غدا ، 1979 ، ل 172 - 178 .

(21) د . وریا عومەر ئەمین ، لایه نیکی جیاوازی ، « گوڤاری کوڤری زانیاری عیراق - دهسته ی کورد » ، ب 10 ، به غدا ، 1983 ، ل